TÜRKAN SANCAR, TURKLUGU, CUMHURIYETI, MECLISI, HUKUMETI, ADLIYEYI, BAKANLIKLARI, DEVLETİN ASKERI ve EMNİYET MUHAFAZA KUVVETLERINI" ALENEN TAHKIR ve TEZYIF SUÇLARI (ESKİ TCK M. 159/1 – YENİ TCK M. 301/1–2) (2006).

TÜRKAN SANCAR, Türk Ceza Kanunu'nun 159 ve 312 Maddelerinde Yapılan Değişikliklerin Anlamı, in: ANKARA UNIVERSITESI HUKUK FAKULTESI DERGISI (AUHFD), (2003).

VURAL SAVAŞ – SADIK MOLLAMAHMUTOĞLU, Art 159, in: TURK CEZA KANUNU'NUN YORUMU (Vural Savaş – Sadık Mollamahmutoğlu eds, 1999), 1963.

ZEKI HAFIZOĞULLARI, Liberal, Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı, in: TURKIYE BAROLAR BIRLIĞI DERGISI, (2004).

# *PRINCIPATUS* DÖNEMİNDE ROMALI ASKERLERİN HUKUKÎ DURUMU

***Yrd. Doç. Dr. Erdal ÖZSUNAR****

**ÖZET**

Roma ve diğer çağdaşı toplumlarda halk, meslekî olarak farklı sınıflara ayrılmaktaydı. Askerler ayrı bir statü olarak kabul edildikleri en eski dönemlerden itibaren gerek sosyal hayatta gerekse hukukî anlamda toplumdaki diğer sınıflardan farklı kurallara tabi olagelmişlerdir. Bu farklılıklar bazen sivil vatandaşlar karşısında ayrıcalıklar bazen de onlara göre bazı kısıtlamalar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada, öncelikle *Principatus* Döneminde (M.Ö.27-M.S.235–284) *Augustus*'un iktidara geçmesiyle başlayan bu dönemde Roma İmparatorluğunda o zamana kadar sadece savaş zamanı toplumun belirli kesimlerden toplanan milis ordusu olarak adlandırılabilecek bir ordudan sürekli silah altında bulunan düzenli orduya geçilmesi ve askerliğin de bir tür meslek olarak kabul edilmesi ele alınmıştır. Sırasıyla Roma ordusunun askerler, subaylar, lejyonerler (*legio*), destek birlikleri (*auxilia*), imparatorluk muhafızları ve donanmadan oluşan yapısı ele alınmıştır. Askerlik hizmetinden yasaklılar ve muaflar ile askerliğe girişin sosyal statüde meydana getirdiği değişiklikler, askerlere özgü suçlar olan firar, düşmana kaçmak, emre itaatsizlik, vatana ihanet, teçhizatın satılması vd. ile bunların cezaları ele alındıktan sonra maaş ve ganimete ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Son olarak askerlik hizmetinin sona erme biçimleri olan normal emeklilik (*missio honesta*), malulen emeklilik (*missio causaria*), askerlikten çıkarılma (*missio ignominiosa*) veya çeşitli nedenlerle arızi (geçici) askerlikten çıkarılma türleri ve emeklilerin (*veterani*) sahip oldukları haklar ve imtiyazlar ele alınarak çalışma bitirilmiştir.

Çalışmada askerlerin Özel Hukuk bakımından durumlarına, asker kişilerin evlenme yasaklarına ve tâbi olduğu rejime, asker kişilerin vasiyetnamelerine,

* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku A.B.D.

miras hukuku ve bu bağlamda '*postliminium*' kavramına ve Roma'da askerlerin mülkiyet edinmesine ilişkin önemli bir kavram olan '*peculium castrense*' kavramlarına değinilmemiştir.

**Anahtar Kelimeler:** *Principatus, Augustus*, Asker, *Legio*, *Auxilia*, Muafiyet, Askerî Cezalar, Immunitas, *Munera*, *Veterani*.

**ABSTRACT**

In Roman and the other contemporaneous societies, people used to be divided into various vocational groups. Soldiers have been subject to different social orders and legal rules other than the people in the society since the early ages they were accepted as a separate status in social life. When compared to ordinary people, in some cases these dissimilarities come into existence as a privilege. On the other hand in some cases, these dissimilarities appear as a restriction.

Firstly, the replacement of the system of citizen-conscription only decreed in emergencies by a standing professional army in the age of *Principatus* (27 BC-AD 235-284) from the beginning of the reign of *Augustus* has been examined in this study. Then the components of Roman army such as officers, legions, auxiliary forces, Praetorian Guards and navy forces have been analyzed relatively. After having dealt with the matters such as banning and exemption from military service, the changes brought by the entering the military, seen in social status and criminal offences peculiar to military forces, wages of soldiers and the division of war-booty have been explained.

Lastly, separations and discharges from military service and their types such as *missio honesta*, *missio causaria*, *missio ignominiosa* and the rights and privileges enjoyed by veterani have been discussed.

The legal status of Roman soldiers in the aspect of private law for instance the matters such as marriage prohibition, wills drawn up by soldiers and the concept of *postliminium* and *peculium castrense* are not in the scope of this study.

**Keywords:** *Principatus, Augustus*, Roman soldiers, *legio*, *auxilia*, exemption from military service, military offences, *immunitas, munera*, *veterani.*

## GİRİŞ

Roma ve diğer çağdaşı toplumlarda halk ve meslekî olarak farklı gruplar yer almaktaydı. Askerler ayrı bir statü olarak kabul edildikleri en eski dönemlerden itibaren gerek sosyal hayatta gerekse hukukî anlamda toplumdaki diğer sınıflarla farklı kurallara tabi olagelmişlerdir. Bu farklılıklar bazen sivil vatandaşlar karşısında ayrıcalıklar bazen de onlara göre bazı kısıtlamalar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada Romanın Siyasal Tarihinin önemli dönemlerinden olan *Principatus* Döneminin (M.Ö. 27- M.S. 235-284) seçilmesinin nedeni *Principatus* Döneminin başlangıcı sayılan İmparator *Augustus*'un iktidara geçmesiyle başlayan bu dönemle birlikte Roma İmparatorluğu'nda o zamana kadar sadece savaş zamanı toplumun belirli kesimlerden toplanan milis ordusu olarak adlandırılabilecek bir ordudan sürekli silah altında bulunan, yani düzenli bir orduya geçilmesidir.

*Principatus* Döneminde dolayısıyla askerliğin de bir tür meslek olarak kabul edilmesi bu dönemde Roma Kamu Hukuku uygulamasında yerleşmiş, askerlere ve askerlik mesleğine ilişkin önemli düzenlemeler ortaya çıkmıştır.

Çalışmada öncelikle *Principatus* Döneminde askerlik mesleğinin gelişimi ve organizasyonuna kısaca değinilecek, Roma'da zorunlu askerlik hizmeti ve askerliğe giriş sisteminin ardından askerlerin maaş ve diğer ekonomik ilişkilerine değinildikten sonra, Roma askerî ceza hukuku bağlamında askerlere özgü suçlar ele alınacaktır. Roma Hukukunda askerliğin sona ermesi ve emeklilikleriyle asker emeklilerine sunulan imtiyazlara ilişkin açıklamalarla bitirilecektir.

Çalışmada askerlerin Özel Hukuk bakımından durumları asker kişilerin evlenme yasaklarına ve tâbi olduğu rejime, asker kişilerin vasiyetnamelerine, miras hukuku ve bu bağlamda '*postliminium*' kavramına ve Roma'da askerlerin mülkiyet edinmesine ilişkin önemli bir kavram olan '*peculium castrense*' kavramlarına ise bu çalışmanın sınırlarını aşmamak adına değinilmeyecektir.

## ROMA ASKERLİK SİSTEMİNİN *PRINCIPATUS* DÖNEMİNDE GELİŞİMİ VE YAPISAL DURUMU

### 1. Romada Principatus Döneminde Askerlik Sisteminin Gelişimi

Romada *Principatus* Dönemine (M.Ö. 27-M.S. 284) kadar devlet tarafından ihtiyaçları görülen, günümüzdeki anlamıyla bir ordudan söz etmemiz mümkün değildi. Bu döneme kadar ordu sadece savaş zamanında zorunlu askerlik yükümlülüğü çerçevesinde halk tarafından oluşturulan ve savaştan sonrada memleketlerine ve eski mesleklerine dönen bir tür halk ordusu (*milis*) idi.

Romanın eski dönemlerinde Roma yurttaşı olmayanların askerî hizmetlerde bulunduğu hiçbir zaman görülmemiştir. Roma egemenliğine ilk geçen *latini* olarak adlandırılan toplumlar da dahil olmak üzere bir tür milis olarak adlandırılabilecek Roma ordusuna, seçme ve seçilme hakkına da tek başına sahip olan *patricius*'lar dışındaki toplum sınıfları asker veremiyordu[1].

Bu dönemde askerler kendi teçhizatları ve savaş sırasında ihtiyaçları olan erzaklarını da kendileri temin etmek zorunda olduklarından en azından bir savaşta bu tür ihtiyaçlarını temin edecek kadar malvarlığına sahip olmalıydılar[2]. Principatus döneminden önce askerlik yapmaya elverişli olabilmek ve dolayısıyla ona bağlı olarak seçme ve seçilme hakkına da sahip olabilmek için bir yurttaşın mal varlığının en az 4400 ila 11000 As'a denk gelecek bir değeri taşıması gerekiyordu[3].

Ancak askerlerin bu yükümlülükleri bu sistemin sonunu da hazırlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Döneminin (M.Ö. 509-M.Ö.27) son yüzyılında milattan önce ikinci yüzyılın birinci yüz yıla dönüş yıllarında seferlerin daha uzak bölgelere yönelmesi ve yıllarca sürmesi genelde çiftçilikle uğraşan ve uzayan seferler neticesinde topraklarını ekip biçemeyen ve hızla fakirleşen bir alt sınıf ortaya çıkmasına neden oldu[4]. Topraklarını ekip biçecek işçilere ödeyecek gelirleri olmayan, askeri kurallara göre yerlerine başkasını da askere gönderemeyen bu sınıfların askerlik yükümlülükleri ile ekonomik var oluşları arasında giderek büyüyen bir çatışmaya sebep oldu[5]

Bir yandan yukarıda sözünü ettiğimiz gibi Cumhuriyet Döneminin sonlarına doğru sınırlarını ve hâkimiyet alanını sürekli genişleten Roma Devletinin yapmış olduğu seferlerin daha uzun sürmesi ve daha uzaklara yapılması nedeniyle Roma yurttaşı statüsündeki küçük çiftçilerin topraklarını ekip biçememesi ve sonuçta büyük toprak sahipliğinin (*latifundia*) ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Diğer yandan Romanın Kartacalı'larla giriştiği Pön Savaşlarını kazanması sonucunda Afrika'dan getirilen çok sayıda kölenin büyük sermaye sahiplerince kullanılması şehirlere göç eden ve elinde ekebileceği toprağı olmayan veya aynı

---

1 Mommsen; T.: Römische Staatsrecht, Band 3 Abt.1, Leipzig 1887, s.240.

2 Gardthauausen, V.: Augustus und seine Zeit; Band 1 Teil 1, Leipzig 1891, s.633.

3 Zuchold, B.. Zur Herabsetzung des Mindestvermögen für den Dienst im römischen Heer im 2 Jh. von unserer Zeit, in: Klio 61 Heft 2, 1979, s.459-468, s.459; Momsenn, Staatsrecht, Bd.3, Abt.1, s.250.

4 Umur, Z.: Roma Hukuku-Tarihî Giriş, İstanbul 1965, s.75.vd.

5 Jung, J.H.: Die Rechtsstellung der römischen Soldaten ihre Entwicklung von den anfängen Roms bis auf Diokletian, in: ANRW II.14, Berlin 1982, s.882-1013, s.884.

durumda bulunan çok sayıda kişinin şehirlere göç etmesi nedeniyle kalabalıklaşan şehirlerde iş bulma imkânı kalmayan özgür, Roma yurttaşı ama işsiz kalabalık bir topluluk ortaya çıkarmıştı[6].

Söz konusu bu kalabalıkların Roma ordusunun yeni yapılanmasını temel taşlarını oluşturması M.Ö 158- M.Ö.86 yıllarında yaşamış ve yedi defa (M.Ö.107-M.Ö.100 ve M.Ö. 86) *Consul*'lük makamına seçilerek Roma tarihinde kendisine istisnaî bir yer verilen *Gaius Marius*'un[7] M.Ö. 104-102 yıllarında gerçekleştirdiği ordu reformuyla gerçekleşmiştir.

*Gaius Marius*'un reformuna kadar Roma ordusu yukarıda da söz ettiğimiz gibi savaştan sonra evlerine ve işlerine dönen ve dolayısıyla sürekli değişen bir yapıya sahipken ilk defa bu reformla Roma ordusunun kapıları evlatlarından (*proles*) ve günlük kazançlarından başka hiçbir şeyi olmayan anlamına gelen *proletarii* sınıfına açmıştır[8].

Bu durum Roma Devletinde yaklaşık 6 asırlık ordu geleneğinin köklü bir değişimi anlamına geliyordu. O zamana kadar sefer sırasında kendi ihtiyacını karşılayacak ekonomik güce sahip olan askerler artık bu imkanlara sahip olmayan ve dolayısıyla ihtiyaçları devlet tarafından giderilen bir asker sınıfı ortaya çıkmıştı[9]. İlk zamanlarda pratikte eski dönemde olduğu gibi askerler barış zamanında serbest kalıyorlardı ancak eskisinden farklı olarak gidecekleri bir toprakları veya meslekleri olmadığı için bağlı oldukları komutanların en önemli sorunu barış zamanlarında eski askerlerinin (*veterani*) hayatlarını idame etmelerine yardımcı olmaktı.

Bu durumda karşılarına çoğunlukla *senatus* aristokrasisi çıkıyordu, *Senatus* bir komutana çok sıkı bağlarla bağlı böyle toplulukların varlığından rahatsızlık duyuyordu. M.Ö. 88 ve 79 yıllarında iki kez kendisine bağlı askerlerle Romaya yürüyen *Lucius Cornelius Sulla Felix* bu karşı koymayı haklı çıkaracak bir örnektir[10].

Daha sonra *Principatus* yönetimini kuracak ve *Princeps* ve *Augustus* isimlerini alacak olan *Consul Gaius Octavius* (M.Ö.63- M.S.14)'da kurmak istediği tek kişi iktidarını M.Ö. 31 yılında kazandığı *Actium* deniz savaşından sonra askerle-

---

6 Waldstein, W.-Rainer, M.; Römische Rechtsgeschichte, 10.Aufl. München 2005, s.87; Karadeniz- Çelebican, Ö.: Roma Hukuku, 13.. Bası Ankara 2008, s. 46.

7 *Gaius Marius* hakkında bkz. Labitzke, M.: *Marius*-Der verleumdete Retter *Roms,* Münster 2012.

8 Schmetterer, C.: Die rechtliche Stellung römischer Soldaten im Prinzipat, Wiesbaden 2012, s.3.

9 Bleicken, J.; Die Verfassung der Römischen Republik, 7. Aufl., Paderborn 1995, s.152.

10 Rainer, J.M.; Römisches Staatsrecht, Republik und Prinzipat, 2006 Darmstadt, s.165.

rinin bir kısmını çeşitli ödüller (toprak, altın vs.) vererek terhis ederken bir kısmını da silah altında tutmak suretiyle daha sonraki yıllarda devlet başkanına ve dolayısıyla devlete bağlı sürekli ve meslek olarak askerliği seçmiş olan bir ordu anlayışının Roma'da tam olarak yerleşmesine hizmet etmiştir[11].

## 2. Yapısal Durum

### a. Askerler ve Subaylar

Günümüzde ordularda erler ve onların başında yer alan ve meslekleri askerlik olan subay-astsubay şeklinde sistem Roma ordusunda tam anlamıyla bulunmamaktaydı.

*Principatus* Döneminde Roma ordusunun en önemli kısmı erler ve erlere komuta eden *Centurio*[12] (yüzbaşı) olarak adlandırılan 60 ila 100 askere komutanlık eden her Roma yurttaşının sahip olabileceği askeri ünvanı taşıyanların oluşturduğu çekirdek orduyla üst subay sınıfını oluşturan şövalyelerle *senatus* mensuplarının oluşturduğu üst dereceli ordu mensuplarından oluşuyordu[13]. Bu hizmet senatus mensuplarının kariyerlerinin (*cursus honorum*) ayrılmaz bir bir parçası kabul edilirdi[14].

Bu dönem boyunca Şövalye ve senatörlerin askerî kariyerleri genelde birkaç yıl ile sınırlı olmakta ve askerlik dışındaki mesleklere de sahip olmaya devam etmekteydiler. Bu bağlamda Principatus döneminin başlarında Roma ordusunun çağdaş ordu sistemlerinin aksine subayların kısa dönemlerle askerlerin başına geçtiği buna karşın askerlerin uzun süreler askerlik yaptığı bir organizasyon yapısına sahipti[15].

### b. Lejyonerler (*legio*)

Her bir lejyon 3000 ila 6000 ağır silahlı piyade ve 120 süvariden oluşan bir birlik olup 300-600 askere sahip 10 *cohors*'tan oluşmakta idi. Her bir *cohors*'da 100 askerden oluşan 6 centuria'nın bir araya gelmesiyle oluşmaktaydı[16].

---

11 Waldstein.-Rainer; Römische Rechtsgeschichte, s.149.

12 Georges, K.: Georges: Lateinisch-deutsches Wörterbuch, s. 9837.

13 Domaszewski, A., Die Randordnung des Römischen Heeres, Bonn 1908, s.83.

14 Georges, K. E., *cursus*, in: Lateinisch-deutsches Handwörterbuch, Bd.1, s.1844,

15 Dahlheim, W., Die Armee eines Weltreiches: Der römische Soldat und sein Verhältnis zu Staat und Gesellschaft, in: Klio, Bd.74 1992, s.197-220, s.201.

16 Bähr, Ch.F., *legio*, Paulys RE, Bd.4. Stuttgart 1846, s.856-868, s.857

Her bir lejyonun komutasında bir *legatus legionis* ve yardımcısı olarak da *tribunus laticlavus* bulunurdu ve bu komutanlar genelde politik bir seçimle gelirdi[17].

Lejyonerler İtalya'dan ve özellikle yukarı İtalya'dan gelen halktan oluşmaktaydılar. Başlangıçta yurttaşlık hakkının tanınması suretiyle orduya da katılan bu sınırlı bölge insanları zamanla yurttaşlık hakkı tanınan bölgelerin artmasıyla (*Galia ve Hispania*) daha çeşitlilik kazanmışlardı.

İmparator *Antoninus (Caracalla)* zamanında (MS. 211-217) çıkarılan *constitutio Antoniniana* (MS.212) ile bu sınırlamalar kalktı ve tüm bölgeler Roma yurttaşlığına kazanmak suretiyle her bölgeden lejyonlar oluşturulabilmesinin önü açılmış oldu.

### c. *Auxilia* (Destek Birlikleri)

Kökeni Cumhuriyet döneminin sonuna kadar geçmişe giden bu birlikler genelde Roma hakimiyeti altında olan ancak kendilerine henüz Roma yurttaşlığı tanınmamış komşu küçük devletlerin yurttaşlarından (*peregrini*) oluşuyordu[18].

*Auixilia* askerleri imparator *Augustus*'un gerçekleştirdiği ordu reformuyla sağlamlaşan kalıcı ordu düşüncesinde lejyonerle birlikte ordunun ana çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu birlikler başlangıçta kendi liderlerinin komutasında Roma ordusunun içinde yer alıyordu. Daha sonraları *praefectus praetorii* ünvanına sahip şövalye sınıfından komutanlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır[19].

*Auxilia* birlikleri piyade veya süvarilerden oluşan 500 ila 1000 askerden oluşurdu ve genelde hafif çatışmalarda veya sınır muhafızlığında kullanılırlardı[20]. Lejyonerlerde (*legio*) olduğu gibi ya numaralarla ya da hangi kavimden geliyorlarsa o kavimin adıyla anılırlardı. Örneğin *cohortes Raetorum, cohortes Vindelicorum* veya *cohortes Gallicae* gibi.

### d. İmparatorluk Muhafızları *(Praetoriani)*

Tarihçesi M.Ö.3. yy başlarına kadar geriye gittiği kabul edilen[21] ve aslında imparatoru savaş alanında ve Romada korumakla görevli olan muhafızlardan oluşan birliklerdir.

---

17 Domaszewski, 38 vd.

18 Callies, H., Die fremden Truppen im römischen Heer des Prinzipats und die sogenannten nationalen numeri, in 45. Bericht der römisch-germanischen Kommision 1964, Berlin 1965, s.130-227, s.140.

19 Le Bohec, Y (Überstz. Bertrand-Dagenbach, C.)., Die römische Armee, Stuttgart 1993, s.32.

20 Schmeterer, s.8.

21 Fröhlich, F., Die Gardetruppen der römischen Republik, Aarau 1882, s.3.

*Augustus* döneminde ise çok daha farklı bir fonksiyonu üstlenerek *Augustus*'un iktidarını pekiştirme aracı olarak Roma şehrinde üslendirdiği[22] bu birlikler her biri 500 askerden oluşan 9 birlikten oluşuyordu. *Prefectus praetoria* ünvanını taşıyan bir komutan tarafından kumanda edilen bu birliklerin Roma şehrinde hem emniyeti sağlayarak bir tür polislik vazifesini görmesinin yani sıra itfaiye hizmetlerini de üstlendiği bilinmektedir.

### e. Donanma

Principatus döneminde Roma Donanması iki ana kısma ayrılmıştı. Bunlar Ravenna ve Misenum şehirlerinde üslenen büyük imparatorluk donanması[23] ve daha küçük donanmalar şeklindeki eyalet donanmalarıydı (*classis Britannica, classis Germanica, classis Moesiaca, classis Syriaca*)[24]. Donanmalarda kural olarak azatlılar veya *peregrini*'ler görev alıyordu.

## 3. Zorunlu Askerlik ve Askerlik Hizmetine Giriş

### a. Zorunlu Askerlik Hizmeti

Cumhuriyet Döneminin sonlarına kadar milis ordusu şeklinde organize olan ve *Principatus* Dönemiyle düzenli bir ordu hüviyetini bürünen Roma ordusunda asker olarak görev yapma zorunluluğu Roma yurttaşı sayılabilmenin de en önemli şartıydı[25]. Bu aynı zamanda Roma yurttaşı olmanın sağladığı haklardan birisi olması bakımından da önemliydi.

Sadece Roma yurttaşlarının katılabilecekleri *comitia centuriata* toplantısının aslında eli silah tutan ve askerlik vazifesine girebileceklere ait bir toplantı olmasından dolayı zorunlu askerlik hizmeti ve yurttaşlık bir biriyle çok sıkı bağlantılı ve eskiden gelen bir gelenek olarak kabul edilen (*mos maiorum*) iki kurumdu[26].

Ancak Roma'da M.Ö. 1 yüzyılın başına kadar zorunlu askerlik yükümlüğüne ve hakkına sahip olanların bu yükümlülüğün gerektirdiği bir minimum malvarlı-

---

[22] Mommsen, T.: Die Gardetruppen der römischen Republik und der Kaiserzeit (1879), in: Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen, Bd.6, Berlin 1910, s.12.

[23] Tacitus, *Annales*, IV, 5, 1.

[24] Herz, P., Flottenwesen. In: Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike Bd. 4, Stuttgart, Weimar 1998, s.568-572, s.571.

[25] Mommsen, T., Die Conscriptionsordnung der römischen Kaiserzeit (1884), in: Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen, Bd.6, Berlin 1910, s.20-117, s.21.

[26] Bleicken, s.23.

ğına sahip olmaları şarttı[27]. Çünkü bu döneme kadar askerler seferdeki masraflarını kendileri karşılamak zorundaydılar. M.Ö. 104-102 yıllarında *Gaius Marius*'un yaptığı ordu reformu neticesinde bu yükümlülüğün kalkması[28] ile birlikte Roma ordusunun kapıları ekonomik olarak iyi durumda olmayanlara da açılmış, dolayısıyla bu durum ilerleyen dönemlerde zorunlu milis ordusundan kalıcı orduya geçişin önemli bir tetikleyicisi olmuştur.

Digesta'da *de re militare* başlıklı bölümde yer alan bir metinde zorunlu askerlikten kaçmak kadar haksız yere askerlik yapma hakkına sahip olduğunu iddia etmek de cezalandırılmıştır.

D.49, 16, 4, 10 '*Arrius Menander*[29] *I de re militari*

*Gravius autem delictum est detrectare munus militiae quam adpetere: nam et qui ad dilectum olim non respondebant, ut proditores libertatis in servitutem redigebantur. sed mutato statu militiae recessum a capitis poena est, quia plerumque voluntario milite numeri supplentur.'*

'Askerlik hizmetinden kaçmak bunu haksız yere talep etmekten daha ağır bir suçtur, zira silah altına alınmaktan kaçana aslında ölüm cezası verilmesi gerekirken sadece özgürlüğünü yitirir, çünkü askerlerin durumu değişmiş ve çoğunluğu gönüllü olarak askerlik yapmak ister hale gelmişlerdir.'

Metinden anlaşıldığı kadarı ile askerlik yükümlülüğünden kaçmak, askerlik yapma hakkı olmamasına rağmen askerlik yapmak istemekten daha ağır bir suç olarak kabul ediliyor ancak eskisine göre daha hafif cezalandırılarak, ölüm yerine özgürlüğün yitirilmesiyle cezalandırılıyor. Buna neden olarak artık askerlerin çoğunluğunun gönüllü olarak bu statüye girmeleri gösteriliyor.

*Suetonius'*da *Augustus*'un biyografisinde askerlikten kaçmayı ağır biçimde cezalandırdığını örnekleriyle aktarmaktadır[30].

### b. Askerlik Hizmetine Giriş İşlemleri

Askerlik hizmetine gönüllü ya da zorunlu girmek arasında giriş işlemleri bakımından her hangi bir fark bulunmuyordu. Bir *centurio* başkanlığındaki komis-

---

27 Mommsen, Staatsrecht, Bd.3 Abt.1, s.247 vd.

28 Waldstein-Rainer, s.102.

29 Arrius Menander, Ulpianus tarafından D.4, 4, 11, 2'de consularius olarak adlandırılmış, hayatı ve kariyeri hakkında daha fazla bilginin olmadığı klasik dönem hukukçusu, D.49, 16 (de re militari) metinleri yer almaktadır. Arrius Menander için bkz. Kunkel, W.; Die römische Juristen-Herkunft und soziale Stellung, Unveränd. Nachd. Von 2.Aufl.1967, Köln 2001, s.233-234.

30 *Suetonius, Augustus*, 24, 1 in: *Suetonius*, G.T. (Überstz.Stahr, A.), *De Vita Caesarum*, (Die Zwölf Caesaren,), München 1912, s.120.

yon tarafından askere alınacakların yaşadıkları şehirlere gidilir, askere alınma şartlarını taşıyanlar yapılan işlemler (*probatio)* ardından acemi askerler (*tiro*[31]) ünvanıyla bir harcırah (*viaticum*) verilerek birliğine gönderilirdi[32].

Birliğine katılan acemiler (*tiro*) burada beden eğitimi, siper eğitimi ve kılıç eğitiminden oluşan dört aylık bir eğitimden geçerler başarılı olanlar yemin ederek birliğine yazılır (*in numeros referre*) ve bu andan itibaren asker (*miles*) olarak her türlü hak ve yükümlülüğe tabi olurdu[33].

### 4. Askerlik Hizmetlerine Girmesi Yasak Olanlar

#### a. Köleler

Kölelerin askerlik hizmetinden yasaklı olmaları antik Roma'da çok istisnaî durumlar dışında mutlak bir kuraldı. Bu durumun iki temel nedeni vardı. Bunlardan ilki zorunlu askerlik hizmeti ile seçme ve dolayısıyla yurttaşlık hakkı arasında var olduğu kabul edilen zorunlu bağdır. İkincisi ise elinde silah bulunan bir kölenin ortaya çıkardığı tehlikedir.

Yukarıda bahsedilen istisnalardan birisi II. Pön Savaşları sırasındaki *Cannae* Muharebesi (M.Ö.216) sonrasında özgür erkeklerin bu savaş neticesinde imha olması nedeniyle kölelerin silahlandırılarak ordu komutasına alındıkları Romalı büyük tarihçi *Livius* tarafından bildirilmiştir[34].

Ancak *Augustus*, kölelerin ve azatlıların görev almadığı bir Roma ordusu kuralına sıkı şekilde uymakta kararlıydı[35].

*'Libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in graviore annona metueretur,..'*

'Azatlılar (*Augustus*'un) hayatı boyunca sadece iki defa ordularında yer aldılar…[36]'

#### b. Azatlılar

Cumhuriyet Döneminin sonlarına kadar özgür ve Roma yurttaşı olmalarına rağmen sefer sırasındaki masrafların askerin kendisi tarafından yüklenilmek

---

31 Georges, tiro (tyro), Bd.2, s.3132.

32 Le Bohec, s.78.

33 Le Bohec, s.80.

34 *Titus Livius*, 22, 57, 11

35 *Suetonius, Augustus*, 25, 2, in: (Überstz Stahr), s.121.

36 *Suetonius, Augustus*, 25, 2, in: (Überstz Stahr), s.121.

zorunda olması nedeniyle istisnaî durumlar dışında azatlılar da köleler gibi askerlikten yasaklıydılar[37].

Ancak bu yasak kölelerin askerlikten yasaklı olması kadar katı uygulanmamıştır[38]. Özellikle *Augustus* tarafından temelleri atıldığı kabul edilen ve Roma şehrinde günümüzdeki genel asayişi sağlayan emniyet güçlerinin üstlendiği görevlerin bir çoğunu ve itfaiye hizmetlerini gören ve *praefectus vigulum*[39] adı verilen şövalye sınıfından bir komutan tarafından yönetilen *vigiles* adlı askeri birliklerde azatlıların istihdam edildiği hukukî metinlerde yer almaktadır[40].

**c. Mahkumlar**

Mahkûmların askerlikten yasaklı olduklarına ilişkin Digesta'da bir çok metin yer almaktadır.

D.49, 16, 4, 1 -2 *Arrius Menander I de re militare.*

*Ad bestias datus si profugit et militiae se dedit, quandoque inventus capite puniendus est: idemque observandum est in eo, qui legi se passus est.*

*In insulam deportatus si effugiens militiae se dedit lectusve dissimulavit, capite puniendus est.*

'Eğer vahşi hayvanlarla savaşmak cezasına çarptırılan bir kişi kaçar ve askere girerse bulunduğu yerde idam edilir'

'Bir adaya sürgün cezasına çarptırılmış olan kişi askere gönüllü olarak ya da zorla alınmış ve cezasını gizlemişse onu da ölüm cezasına çarptırmak gerekir'

Metinlere göre ağır cezalara çarptırılmış olanların silah altına girdiklerinin tespit edilmesi halinde ölüm cezasına çarptırılacakları düzenlenmiştir. Bu cezanın verilmesinde firar eden ve cezasını gizleyerek orduya giren mahkûmun gönüllü veya zorunlu askerliğe girişi arasında herhangi bir ayrım yapılmamıştır.

Daha hafif cezalara çarptırılmışların gizlice askere girmeleri halinde ise gönüllü mü yoksa zorunlu olarak mı askerliğe girdikleri ayrımına göre cezalandırılmaktadırlar[41].

---

37 Jung, s.897.

38 *Suetonius, Augustus*, 25, 2, in: (Überstz Stahr), s.121.

39 Rainer, s.256.

40 Bkz. *Ins. Gai*. I, 32b.

41 D.49, 16, 4, 4.

Cezasından kaçmak için askere gidenlerin yanı sıra çarptırıldıkları cezalarını çektikten sonra dahi askere gitmesi yasaklı olanlar da vardı. Bunlar çarptırıldıkları cezaya bağlanmış bir müeyyide olarak aynı zamanda şerefsiz (*infamis*)[42] durumuna düşmüş olan kişilerdi[43].

D.49, 16, 4, 4 *Arrius Menander I de re militare.*

*Ad tempus relegatus si expleto spatio fugae militem se dedit, causa damnationis quaerenda est, ut, si contineat infamiam perpetuam, idem observetur, si transactum de futuro sit et in ordinem redire potest et honores petere, militiae non prohibetur.*

'Belirli bir süre ceza alan kişi bu cezasının sonucunda askerlik hizmetine girdiyse, ceza hükmünün nedenine bakmak gerekir, eğer cezasıyla birlikte süresiz *infamis* (*infamiam perpetuam*) söz konusu ise aynı şekilde davranılır, ancak belirli bir sürenin sonunda *infamia* düşüyorsa hem askerlik hizmetine girebilir hem de yükselebilir'

**d. Diğer Nedenler**

Roma'da özel hukuka ilişkin bir uyuşmazlık nedeniyle davalarda taraf olanlar, kamu yükümlülüklerinden (*munera*) kaçmak için askerlik hizmetine girmek isteyenler askerlik hizmetinden yasaklıydılar[44].

Askerlikten yasaklılıkla ilgili Cumhuriyet Dönemi'nden kalan ancak *Principatus* Dönemiyle birlikte özellikle *Augustus*'un uygulamaları ile anlamını yitiren diğer bir neden ise yabancı olmaktı[45].

Roma'da Özel Yargılama Sisteminde yargılamanın başlayabilmesi için davacı ve davalının Magistra önünde hazır olması gerekiyordu[46]. Digesta'da bu şart nedeniyle davacı tarafın işini zorlaştırmak amacıyla askerlik hizmetine girenlerin askerlikten derhal çıkarılacakları yer almaktadır[47].

---

42 Roma'da yaptıkları iş (örn. Tefecilik, ahlaka aykırı meslekleri icra, iki kadınla aynı anda nişanlanmak vb.) veya dürüst ve namuslu bir insan gibi davranmama gibi nedenlerden dolayı kişiler *infamis* durumuna düşebilirlerdi. Karadeniz-Çelebican, s.167; *Infamia* ile ayrıntılı bilgi için bkz. Türkoğlu Özdemir, G.; Roma Hukukunda *Infamia* (Şerefsizlik), Ankara 2008.

43 Mommsen, T.; Römisches Strafrecht, Leipzig, 1899, s.994.

44 Schmetterer, s.16; Jung, s.904.

45 Jung, s.903.

46 Kaser, M.-Hackl, K.; Das römische Zivilprozessrecht, 2.Aufl., München 1996, s.64vd.; Sungurtekin Özkan, M.-Türkoğlu Özdemir, G.; Roma Hukukundan Günümüze Medeni Yargılamanın Esasları, Ankara 2008, s.29.

47 D.49, 16, 4, 8 *Menenius I de re militare.*

## 5. Askerlik Hizmetinden Muaf Olanlar (*Vocatio Militae*)

### a. Rahipler

Rahiplerin askerlik hizmetlerinden muaf olmaları Romanın ilk dönemlerine kadar geriye giden bir uygulamadır[48]. Rahiplerin bu muafiyetiyle ilgili bilinen en eski hukukî metin M.Ö. 44 yılında *Marcus Antonius* tarafından Endülüs'deki *Ursus colonia*'sını kurmak için çıkarılan *Lex Coloniae Genetivae Iulia*[49]'da yer almaktadır[50].

*Lex Ursonensis* 66

*'Quos pontifices quosque augures G. Caesar, …, liberisque eorum militiae munerisque publici vacatio sacro sanctius esto uti pontifici Romano est erit, aeraque militaria ea omnia merita sunto….*[51]'

Bu kanun metninden anlaşıldığı kadarı ile muafiyete sahip olanlar eski Romalıların gerçekleştirdiği savaşlarla bağlantılı vazifeler gördüğü kabul edilen *pontifices* ve *augures* (kuşlara bakarak gelecekten haber veren bir tür rahip[52]*)* ünvanına sahip rahiplerdi[53].

Roma hâkimiyeti altındaki eyaletlerde var olan dinlerin rahiplerine böyle bir muafiyet tanındığına ilişkin herhangi bir metin bilinmediği için bu muafiyetin sadece Romalıların sahip olduğu eski dinlerinin rahiplerine tanındığını kabul etmeliyiz.

### b. Yaş

Roma'da *Principatus* Dönemin'de askerlikten muafiyetle ilgili en alt yaş sınırı koyan yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Roma'da 17 yaşından itibaren *comitia'*da oy kullanabilmek mümkündü. Askerlikle oy kullanabilme hakkını birlikte elde edilen haklar olan gören bir görüşe göre askerliğin en erken 17 yaşın tamamlanmasıyla mümkün oluyordu[54].

---

48 Mommsen, Staatsrecht, Bd.3, Abt.1 s. 243.

49 Umur, Z.; Roma Hukuku Lügatı, İstanbul 1983, s.116.

50 Schmetterer, s.18.

51 *Lex Ursonensis*, http://www.uned.es/geo-1-historia-antiguauniversal/EPIGRA FIA/lex_ursonensis.htm#66 (Erişim Tarihi: 07.03.2014)

52 Georges, *augur-is*, s. Bd.1, s.726.

53 Jung, s.908.

54 Schmetterer, s.19.

Üst yaş sınırı ise 46 yaşın tamamlanmasıyla cephe hizmetlerinden 60 yaşın tamamlanmasıyla da tüm askerlik hizmetlerinden muafiyet söz konusu oluyordu[55].

### c. Bedenî Engelliler

Kimlerin bedensel engelleri nedeniyle askerlik hizmetinden muaf olduklarına ilişkin belirgin hukukî kurallar bulunmamaktadır. Ancak silah tutamayacak durumda olanların (örn. el veya ayakları olmayanlar, âmâların veya sağırdilsizlerin) askerlikten muaf olacaklarını kabul etmek gerekir. Zira ruhi olarak askerliğe elverişsiz hale gelenler ifadesi yer almaktadır.

D.49, 16, 13, 3 *Macer II de re militare*

*'…, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiae renuntiatur:…'*

'Kim askerliğe bedenî yada ruhî olarak elverişsiz hale geldiyse'

*Digesta*'da yer alan bir başka metinde ise bir kişinin yumurtalarından birinin eksik olmasının onu askerliğe elverişsiz hale getirmeyeceğine ilişkin bir hüküm yer almaktadır.

D.46, 16, 4pr. *Arrius Menander I de re militare*

*Qui cum uno testiculo natus est quive amisit, iure militabit secundum divi traiani rescriptum*

Metinden yumurtaların eksik olmasının bir bedeni eksiklik olup olmadığı konusunda şüphe ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

## 6. Askerlik Hizmetinin Süreleri ve Askerliğe Girişin Sonuçları

### a. Askerlik Süreleri

İmparator *Augustus* tarafından askerlik hizmetinde geçecek süreler piyadelerin ve lejyonerler (*legio*) için 16 yıl ve muhafızlar *(praetorianus)* için 12 yıl olarak belirlenmişti[56]. Daha sonra asker kıtlığı nedeniyle yine *Augustus* tarafından 4 yıl uzatılarak lejyonerler için 20 yıla, muhafızlar için 16 yıla çıkarılmıştır.

*Auxilia* askerleri için bu sürenin 25 yıl, donanma askerleri içinse 28 yıla kadar çıktığı kabul edilmekteydi[57].

---

55 Mommsen, Staatsrecht, Bd.3 Abt.1, s.242.

56 Mommsen, Staatsrecht, Bd.3 Abt.1, s.242 dpn.4.

57 Marquardt, J.; Römische Staatsverwaltung, Bd.2, Leipzig 1876, s.525.

Lejyonerler hizmet süreleri bittikten sonra 4 ya da 5 yıl süresince yedek asker statüsünde bulunuyorlardı.

Soylular arasından seçilen *senatus* mensuplarının gördükleri askerlik hizmetleri bunların kariyerlerinin (*cursus honorum*) memuriyet ve askerlik hizmetlerinin bir karmasından oluşması nedeniyle normal askerlere göre çok daha kısa sürüyordu. 20'li yaşların başında başlayan bu kariyerde bir yıl süren *tribunus laticlavus, aedilis, legatus legionis* ve sonrasında en yüksek sivil makamlar olan *praetor* yada *consul* biçiminde sona eren bu kariyerde *tribunus laticlavus* ve *legatus legionis* görevleri birkaç yıl sürmekteydi[58].

Şövalyeler içinse *auxilia* komutanlığı ve *legio* komutanlığı olan *tribunus angusticlavus* görevleri bir ya da birkaç yıl sürer ve sonunda sivil bir görev olan imparatorluk döneminde eyalet halinde teşkilatlanmamış bir bölgenin idaresi görevi olan *procuratores imperiali*[59] ile kariyerleri sona ererdi[60].

**b. Askerliğe Girişin Statü Üzerindeki Sonuçları**

Romada statü olarak üç durumdaki değişiklik kastedilmektedir. Asker olmanın özgürlük durumu (*status libertatis*) ve yurttaşlık durumu (*status civitatis*) üzerinde etkileri olabilirken, Aile durumu (*status familiae*) üzerinde her hangi bir etkisi yoktur.

Roma Hukuku'nda asker olmanın *status libertatis* (hürriyet durumu) üzerine etkileri acil durumlarda doğuştan özgürlerden yeterli asker bulunamadığı zamanlarda bir kölenin önce azat edilmesi devamında da azatlı olarak sadece azatlıların oluşturduğu özel birliklerde askerlik hizmetini görmeleri şeklinde gerçekleşiyordu.

*Gaius Suetonius Tranquillus De Vita Caesarum'*da *Augustus*'un hayatına ilişkin bölümde bu durumu şu şekilde açıklamaktadır.

*'Libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in graviore annona metueretur, bis usus est: semel ad praesidium coloniarum Illyricum contingentium, iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis; eosque, servos adhuc viris feminisque pecuniosioribus indictos ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commixtos cum ingenuis aut eodem modo armatos.'*

---

58 Rainer, s.203.

59 Umur, Lügat, s.171.

60 Rainer, s.203.

'Roma şehrindeki yangınları söndürmek ve yüksek tahıl fiyatlarından dolayı isyan çıkmasından endişe ettiği zamanlar dışında azatlıları asker olarak sadece iki kez kullandı: *Ilyricum* sınırlarındaki kolonileri korumak ve Ren kıyılarını korumak için. Bu köleler zengin kadın ve erkekler tarafından hiç itiraz edilmeden azat edilmişler ve onun tarafından doğuştan özgürlerden ayrı birliklerde ve değişik silahlarla taçhizatlı olarak görevlendirilmişlerdir'[61].

Özgür yabancılar (*peregrinus*) lejyonlardaki görevlerine başlarken aynı zamanda Roma yurttaşı oluyorlardı[62]. İmparator *Hadrianus* (*Publius Aelius Hadrianus* -M.S. 117-138) zamanında bu uygulama bütün imparatorluğa yayılmıştır. Dolayısıyla askerliğe girişle birlikte *status civitatis*'te değişiklik oluyordu.

Aile evlatlarının askere gitmeleri onların statülerinde her hangi bir değişiklik ortaya çıkarmıyordu. Aile babasının *patria potestas*'ı devam etmekteydi. Ancak askerlik yükümlülüğü aile babasının *patria potestas*'ından daha önceliklydi. *De re militari* başlıklı fasılda *Digesta*'da yer alan bir metinde bu konu düzenlenmiştir.

*'Qui filium suum subtrahit militiae belli tempore, exilio et bonorum parte multandus est: si in pace, fustibus caedi iubetur et requisitus iuvenis vel a patre postea exhibitus in deteriorem militiam dandus est: qui enim se sollicitavit ab alio, veniam non meretur.'*

'Kim oğlunu (savaş zamanında) askerlikten kaçırmaya çalışırsa, hem sürgün edilecek hem de malvarlığının bir kısmına el konulacaktır, barış zamanında bunu yapacak olursa sopayla dövülecek ve oğluda en düşük derecede asker olacaktır. Çünkü kim kendisini bir başkası tarafından kandırılmasına izin verirse affedilmez'

### c. Askerliğe Girişin Ekonomik Sonuçları

Askerliğe girişin ekonomik sonuçları bağlamında askerlerin maaşları, istisnai durumlarda aldıkları bahşişler, ganimet üzerindeki hakları ve ekonomik kısıtlamalar anlaşılmalıdır[63].

*Principatus* Döneminde askerlere dahil oldukları birliklere ve rütbelerine göre belirli miktarlarda maaş ödenmekteydi. Askerlere verilen maaşa

---

61 *Suetonius, Augustus*, 25, 2, in: (Überstz Stahr), s.121.

62 Rainer, s.260.

63 Wesch-Klein, G.; Soziale Aspekte des römischen Heereswesens in der Kaiserzeit, Stuttgart 1998, s. 45 vd.

*stipendium*[64] senatör ve sövalyelere ödeneneyse *salarium* (*tribunorum militarium salaria*)[65] adı verilirdi.

*Augustus* Dönemi boyunca askerlerin ve subayların hakkettikleri maaşlar şu şekilde belirlenmişti; Lejyonerlere senelik 900 Sesterz, Şehir muhafızlarına senelik 1500-3000 Sesterz*, Auxila* askerlerine 750 ila 1050 Sesterz maaş verilirken, şövalye ve senatör sınıfı için çok daha yüksek maaşlar öngörülmüştü, örneğin *legio* komutanlığı olan *tribunus angusticlavus* için 7500 Sesterz maaş alıyordu[66]

Maaşlar senede üç defa ocak, mayıs ve eylül ayının birinde ödenirdi ve bu maaşlardan yapılan bazı masraflar düşüldükten sonra kalan askerlere ödenirdi[67].

Maaş dışında göreve başlamak, erkek çocuk sahibi olmak vb. imparator ailesi içindeki sevindirici önemli olaylar nedeniyle askerlere bahşiş verilmesi sık rastlanılan bir durumdu[68].

Acemi askerlerin birliklerine intikal için aldıkları harcırah (*viaticum*), süvari birliği askerlerinin hayvanlarını beslemeleri için verilen yem parası (*faenarium*) veya gösterdikleri üstün başarı nedeniyle askerlere verilen ödülleri (*praemia*) de bu bağlamda diğer gelirler arasında sayabiliriz[69].

Roma Hukukunda ganimet kural olarak imparatora aittir ve ganimetten haksız yere alan asker *lex iulia Peculatus* gereği zimmet suçunu işlemiş kişi olan *peculatus* gibi cezalandırılırdı[70].

D. 48, 13, 15 *Modestinus II de poenam*

*Is, qui praedam ab hostibus captam subripuit, lege peculatus tenetur et in quadruplum damnatur.*

'Kim düşmandan alınan ganimeti çalarsa, *peculatus*'dan dolayı (çaldığı şeyin değerinin) dört misliyle cezalandırılacaktır'

---

64 Umur, Lügat, s.202.

65 Georges, *salarius*, Bd.2, s.2457.

66 Le Bohec, s.242.

67 Wesch-Klein, s.50

68 *Suetonius, Augustus*, 101, 2, in: (Überstz Stahr), s.196.

69 Wesch-Klein, s.59

70 Sander, E.; Das recht des römischen Soldaten, in: Rheinisches Museum für Philologie, Bd.101, Frankfurt am Main 1958, s.152-234, s.186.

Ancak komutan ganimetten kendisine düşen payı askerleri arasında paylaştırabilirdi. Bunun önünde bir engel yoktu[71].

Askerlerin yukarıda sayılan ekonomik kazançlarının yanı sıra bazı kısıtlamalarının da olması doğaldır. Bu bağlamda taşınmaz ediminin ve ticari faaliyette bulunmanın yasaklanmasını sayabiliriz.

Roma'da eyaletlerde konuşlu bulunan askerlerin taşınmaz edinmesi onları askerlik işlerini yapmaktan alıkoyabileceği düşüncesiyle yasaklanmıştı[72]. Ancak askerlerin kendilerini askerlikten alıkoymayacağı için başka bir eyalette taşınmaz satın almalarına izin veriliyordu.

D.49, 16, 13 pr. *Macer II de re militari*

*Milites agrum comparare prohibentur in ea provincia, in qua bellica opera peragunt, scilicet ne studio culturae militia sua avocentur. et ideo domum comparare non prohibentur. sed et agros in alia provincia comparare possunt. ceterum in ea provincia, in quam propter proelii causam venerunt, ne sub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet: alioquin fisco vindicabitur.*

'Askerlere konuşlu oldukları eyalette tarla ve ev satın almaları onları askerlikten alıkoyacağı için yasaklanmıştır, ancak başka eyalette satın alabilirler, başka isim altında almış olsalar bile bunlara (ev-arsa) hazine tarafından el konulacaktır'

Askerlerin ticari faaliyetlerde bulunmasının yasak olması da aynı nedeni taşımaktadır. Askerlik vazifelerinden alıkoymaya neden olacak her türlü ticari faaliyet yasaklanmaktadır[73].

D.49, 16, 12 pr-1 *Macer I de re milit.*

*Officium regentis exercitum non tantum in danda, sed etiam in observanda disciplina constitit. Paternus quoque scripsit debere eum, qui se meminerit armato praeesse, parcissime commeatum dare, equum militarem extra provinciam duci non permittere, ad opus privatum piscatum venatum militem non mittere. nam in disciplina augusti ita* cavetur:…'

---

[71] Schmetterer, s.37.

[72] Sander, E.; Das römische Militärstrafrecht, in: Rheinisches Museum für Philologie, Bd.103, Frankfurt am Main 1960, s.289-319, s.293.

[73] Sander, Militärstrafrecht, s.293; İmparator *Servius Sulpicius Galba* tarafından bir askerin kendisine verilen tahılı karaborsada satarak ticaret yapması neticesinde açlıktan öldürme cezası vermesine ilişkin olarak bkz. *Suetonius, Galba*, 7, 4, in: (Überstz Stahr), s.434

'Bir komutanın görevi sadece emir vermek değil, aynı zamanda disiplini de sağlamaktır. *Paternus* yazmıştır ki; askerlerini yönetirken bilinçli olan komutanlar, onları izne gönderirken dikkatli olmalıdır. Askerî atını ona vermemelidir, askerlerin özel (gelir getirici) işlerde çalışmasını, balıkçılık yapmasını, avcılık yapmasını *Augustus* 'un koyduğu disiplin kurallarına göre düşünmelidir:…'

## *PRINCIPATUS* DÖNEMİNDE ASKERÎ SUÇLAR VE CEZALARI

### 1. Genel Olarak

Roma Hukukundan asker kişilerin hukukuna ilişkin *De re militari* başlıklı Digesta'nın 49. Kitabının 16. Faslında yer alan *Menanius*'a ait bir metinde askerlerî suçların genel teorisi disiplin kavramıyla bağlantılı olarak ele alınmaktadır.

D.49, 16, 6 pr *Arrius Menander III de re militari*

*Omne delictum est militis, quod aliter, quam disciplina communis exigit, committitur: veluti segnitiae crimen vel contumaciae vel desidiae.*

'Genel (seferberlik halindeki)'disipline aykırı olarak yapılan her şey askeri suçtur; emri savsama, yerine getirmeme yada emre itaatsizlikte ısrar gibi.

Roma Askerî Ceza Hukuku'nda askerî suçlarla ilgili en önemli hususu bu alanda sivil ceza hukukuna hakim olan 'kanunsuz suç olmaz' ilkesinin geçerli olmadığıdır. Bu alanda kışladaki disiplini sağlamak her şeyden önce gelmektedir ve komutanın yapmış olduğu ceza koyucu düzenlemelerin bazıları siviller için geçerli olmamaktadır[74].

Askerlerin işleyebildikleri suçlar ve bunlara verilecek cezalara ilişkin kanunî düzenlemeler genel olarak döneminde toplumun değişik sorunlarına yönelik kanunlaştırmalar da yapan imparator *Augustus* Dönemi[75] ve *Severius* Hanedanı (M.S.193-235) Dönemleri'nde ön plana çıkmaktadır[76].

Askerî suçlardan bazıları sadece askerler tarafından işlenebiliyordu; örn. Firar suçu bunlardandır. Bazı suçlar ise asker kişiler tarafından işlendiğinde daha ağır cezalara çarptırılmaktaydı; hileli olarak kendisini köle olarak satmak suçunu bir asker işlerse idam cezasına çarptırılırdı[77].

---

[74] Mommsen, Strafrecht, s.30; Sander, Militärstrafrecht, s.289.

[75] Jung, s.973vd.; Sander, Militärstrafrecht, s.290.

[76] Jung, s.s.975

[77] D.48, 19, 14 *Macer II der re militari*

*D. 48.19.14 Macer II de re milit.*

*Quaedam delicta pagano aut nullam aut leviorem poenam irrogant, militi vero graviorem. nam si miles artem ludicram fecerit vel in servitutem se venire passus est, capite puniendum menander scribit.*

'Bazı suçlar asker olmayanlar için söz konusu değildir veya çok az ceza verilir, ancak askerler için ağır cezalar vardır; Çünkü bir asker oyunculuk sanatı icra ederse veya kendisini köle olarak sattırırsa o an ölüm cezası verilceğini Menander yazmıştır '

Firar, düşman tarafına kaçmak, emre itaatsizlik, askerî sırların ifşası, teçhizatın satılması, düşmandan korkarak kendisini hasta göstermek ya da sahte intihar teşebbüsü gibi suçlar askerler tarafından işlenebilecek suçlar olarak sayılabilir.

## 2. Askeri Suçlar ve Cezaları

### a. Firar

Firar suçu, asker kişilerin birliklerinde olmaları gereken zamanlarda birliklerinde bulunmamalarıdır.

Roma Askerî Ceza Hukuku'nda ağırlığına göre iki tür firardan söz edilmektedir *desertio* ve *emansio* bu iki tür firarla ilgili olarak *Modestinus* 'a ait bir metinde iki kriterden söz edilmektedir bunlar firar eden askerin birliğine kendi isteğiyle geri dönüp dönmediği ve firarın süresidir.

D.49, 16, 3, 2-3 *Modestinus IV de poen.*

*(2) Emansor est, qui diu vagatus ad castra regreditur. (3) Desertor est, qui per prolixum tempus vagatus reducitur*

'*Emansor* uzunca bir süre birliğinden ayrı kaldıktan sonra kendi isteğiyle birliğine geri dönendir. *Desertor* ise (geri dönmek amacı olmaksızın) birliğinden ayrıldıktan sonra yakalanarak birliğine getirilendir.'

Metinde yer alan firar suçlarından daha ağır olanı *desertio*'nun işlenebilmesi için firarinin geri dönme niyeti taşımaması gerekmekteydi[78]. *Macer'*e göre beş yıllık bir firardan sonra firari kendi isteğiyle dönse bile *desertor* olarak cezalandırılmalıdır.

D. 49.16.13.6 *Macer II de re militari*

[78] Jung, s.979.

*…, item divus severus et antoninus eum, qui post quinquennium desertionis se optulit, deportari iusserunt. quod exemplum et in ceteris sequi nos debere menander scripsit.*

'Büyük *Severius* ve *Antoninus* beş yıllık firardan sonra kendisi birliğine teslim olan firarinin de sürgüne gönderilmesini emretmişlerdir. *Menander* tarafından verilmiş bir örnek ki; diğer olaylara da uygulanmalıdır.'

Firar suçunun cezası kural olarak asılarak ölümdü. Savaş zamanında veya özellikle nöbet sırasında firar, korumakla görevli olduğu kişiyi bırakarak firar ya da tekerrür halinde idam cezası mutlaka uygulanırdı[79]. Ancak özellikle barış zamanında gerçekleşen firarlara veya izin süresi sona ermesine rağmen birliğine katılamayanlara komutanın inisiyatifiyle daha hafif cezaların verildiği görülmüştür, hafif cezalara örnek olarak rütbe düşürülmesi, sürgün sayılabilirdi[80].

**b. Düşmana Kaçmak**

Düşmana kaçmak suçu (*transfugio*) ağır suçlardan birisiydi. Dolayısıyla bu suçun cezası da işkence yapılarak, vahşi hayvanlara atılarak veya darağacında asılarak öldürülmek gibi en ağır cezalardan oluşmaktaydı.

D.49, 16, 3, 10 *Modestinus IV de poen.*

*Is, qui ad hostem confugit et rediit, torquebitur ad bestiasque vel in furcam damnabitur, quamvis milites nihil eorum patiantur.*

'Düşman tarafına kaçıp geri dönen askere işkence edilir, vahşi hayvanlarla dövüştürülür veya darağacında asılır, bu cezalar normalde onlara (askerlere) verilmezken'

*Digesta*'da yer alan *Arrius Menander*'e ait başka bir metinde ise düşman tarafından yakalanan ancak kaçma imkânı olmasına rağmen kaçmayan kişinin veya düşman karargâhında[81] bulunan bir askerin düşmana kaçmak suçunu işlediğini kabul etmektedir. Buna karşın gizli görevli olarak düşman tarafına geçmiş ve yakalanmışlarsa bu durumda suç işlenmemiş kabul edilmektedir.

D. 49, 16, 5, 5 *Arrius Menander II de re militari*

*Qui captus, cum poterat redire, non rediit, pro transfuga habetur. item eum, qui in praesidio captus est, in eadem condicione esse certum est: si tamen ex improviso, dum iter facit aut epistulam fert, capiatur quis, veniam meretur.*

---

79 Schmeterer, s.29; D.49, 16, 3, 4-5-6 *Modestinus IV de poena.*

80 Sander, Militärstrafrecht, s.291; Karş. D.49, 16, 13, 6 *Macer II de re militari.*

81 Otto, K.E.-Schilling, O.-Sintenis K.E.; Das Corpus Iuris Civilis, Pandekten 39-50, Bd.4, Leipzig 1832, s.1122 fn.133.

'Kim düşman tarafından tutsak edildikten sonra geri dönmek (kaçmak) imkânına sahipken geri dönmediyse ya da (düşman) karargâhında yakalandıysa düşmana kaçmak suçunu işlemiştir; ancak casusluk yapmak için veya habercilik yaparken yakalananlar bunların dışındadır '

**c. Emre İtaatsizlik**

Roma'da askerler komutanları tarafından verilen emirleri, başarı ya da gerçekleştirilebilir olup olmadıklarına bakılmaksızın kesin bir biçimde yerine getirmek zorundaydılar[82]. *Digesta*'da yer alan *Modestinus*'a ait metinde bu durum düzenlenmiştir[83].

D. 49, 16, 3, 15 *Modestinus IV de poena*

*In bello qui rem a duce prohibitam fecit aut mandata non servavit, capite punitur, etiamsi res bene gesserit.*

'Kim savaş zamanında komutan tarafından yasaklananı yaparsa ya da onun emrine itaat etmezse komutanın yerine getirilmesini istediği şey (her hangi bir şekilde) gerçekleşse bile asılarak öldürülür'.

*Modestinus*'a göre komutanın yerine getirilmesini istediği şey gerçekleşse bile ceza verilmektedir. Çünkü Roma ordusunda disiplin her şeyden üstün tutulmaktadır. Aynı metnin devamında ise muharebe esnasında bütünlüğü bozarak kendisi savaşan askere idam cezası yerine sopayla dövülmek ya da rütbe düşürülmesi cezasının verildiği düzenlenmiştir[84].

Emre itaatsizlik olarak nitelendirilen ve aynı cezayı gerektiren bir diğer husus da üste mukavemet (fiili saldırı) olarak düzenlenmiştir.

D.49, 16, 6, 1 *Arrius Menander III de re militari*

*Qui manus intulit praeposito, capite puniendus est. augetur autem petulantiae crimen dignitate praepositi.*

'Kim komutanına fiili saldırıda bulunursa o asılarak öldürülür; karşı geldiği komutanın rütbesine göre cezası da artırılır'

**d. Diğer Askerî Suçlar**

*Digesta'*da yer alan değişik metinlerde diğer askerî suçlar ve cezalar düzenlenmiştir. Askeri sırları düşmana veren casuslar ile ilgili metinde *Arrius Menander* bu kişilerin vatan hainleri (*proditores)* olarak adlandırılacakları ve ölüm cezasına çarptırılacaklarını söylemektedir.

---

82 Mommsen, Strafrecht, s.30.

83 Karş. D.49, 16, 6, 2 *Arrius Menander III de re militari*

84 D.49, 16, 3, 16 *Modestinus IV de poena.*

D.49, 16, 6, 4 *Arrius Menander III de re militari*

*Exploratores, qui secreta nuntiaverunt hostibus, proditores sunt et capitis poenas luunt.*

'Gizli bilgileri düşmana vererek casusluk yapanlar (*exploratores*) haindirler (*proditores*) ve onlara ölüm cezası verilir'

Yine *Arrius Menander* tarafından düşmandan korkusundan dolayı kendilerini hasta gibi gösterenlerin ve sahte intihar teşebbüsünde bulunanların[85] da aynı cezaya çarptırılacakları düzenlenmiştir.

D.49, 16, 6, 5 *Arrius Menander III de re militari*

*Sed et caligatus, qui metu hostium languorem simulavit, in pari causa eis ^eius^ est.*

'Korkudan dolayı hasta olmadığı halde kendisini hasta göstererek muharebeden kaçan da aynı ceza (ölüm) verilir'

*Modestinus*'a ait bir başka *Digesta* metninde ise kendilerine verilen silah ve diğer teçhizatlarını satan ya da kaybeden askerlere ilişkin bir düzenleme yer almaktadır.

D.49, 16, 3, 13 *Modestinus IV de poena*

*Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur: humane militiam mutat.*

'Bir asker savaşta silahını kaybeder veya satarsa ona ölüm cezası verilir; daha düşüğü ise rütbesinin düşürülmesidir.'

*Modestinus*'un metninde silahını kusurlu olarak kaybeden veya bilinçli olarak satan askerin ölüm cezasına çarptırılacağı düzenlenmiştir. Ancak bazı durumlarda daha düşük bir ceza olan rütbenin düşürülmesiyle de yetinilebileceği de metinde yer almaktadır.

## PRINCIPATUS DÖNEMİNDE ASKERLİĞİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI

### 1. Askerliğin Sona Ermesi

Askerliğin sona ermesi ve verilen hizmet neticesinde elde edilen emeklilik hakkının sonuçlarının ortaya çıkması için öncelikle *missio*[86] adı verilen yetkinin kullanılması ve askerlerin emekliliğe uygun biçimde sevk edilmesi gerekmekteydi[87].

---

85 Bkz. D.49, 16, 6, 7 *Arrius Menander III de re militari*

86 Georges, *missio*, Bd.2, s.947.

87 Sander, Das recht, s.166.

*Missio* ile askerliğin sona ermesi *centurio* rütbesine kadar olan asker ve subaylar için söz konusudur. Şövalye sınıfına mensuplar ile senatörlerin askerlikten ayrılmaları onların sivil memuriyet kariyerlerine geçişle sonlanırdı ve teknik anlamda bir emeklilik değildi[88].

Ordudan emekli edilmek ve buna bağlı her türlü hakkı kazanmak için imparatora ait olan ancak onun izni ile valiler tarafından kullanılan *missio* önemli bir şarttı. Ancak hemen belirtilmelidir ki, belirlenmiş hizmet sürelerinin tamamlanması askerlere emekliye sevk edilmelerini istemek hakkını tanımıyordu[89].

*Principatus* Döneminde askerlik süreleri sona eren ya da değişik nedenlerle askerlik hizmetinin sona ermesinin üç farklı şekli söz konusuydu.

Bunlar hizmet süresini tamamlayarak onurlu bir şekilde askerlikten emekli olanlar (*missio honesta*), yaralanmak ya da ağır hastalığa düçar olmak sonucu malulen emeklilik (*missio causaria*) ve işledikleri suçlar nedeniyle askerlikten çıkarılanlar (*missio ignominiosa*)dır[90].

Hukukçu *Macer* Digesta'da yer alan bir metinde üç tür emekliliği de kısaca şartlarıyla saymıştır buna göre

D. 4916, 13, 3 *Macer II de re militari*

*Missionum generales causae sunt tres: honesta causaria ignominiosa. honesta est, quae tempore militiae impleto datur:*

'Emeklilik üç şekildedir, bunlar onurlu, malulen ve onursuz emekliliktir; onurlu emeklilik hizmet süresinin sona ermesiyle gerçekleşir'

Onurlu emeklilik (*missio honesta*) önceleri sadece senede bir kez gerçekleştirilirken sonraları senenin savaş yapılmayacağı kabul edilen aralık ve ocak aylarında askerler emekliliğe sevk edilirdi[91]. *Missio honesta* ile emekli olan askerler kendilerine verilen askerlikten ayrıldıklarına ilişkin belgeyle emekliliğe bağlanan her türlü hakka ve imtiyazlara tam olarak sahip olurdu.

*Missio causaria* ile askerlikten ayrılmak zorunda kalanlar ise aynı metinde aşağıdaki biçimde tanımlanmışlardır.

D. 4916, 13, 3 *Macer II de re militari causaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiae renuntiatur:*

---

88 Schmeterer, s.89.

89 Schmetterer, s.88.

90 Marquardt, Bd.2, s.545-546.

91 Wesch-Klein, s.182.

*'causaria* ise ruhî veya bedenî olarak askerliğe elverişsiz hale geldiklerine karar verilenlerdir'

*Missio causaria* ile askerlikten emekli olanlar *missio honesta* ile ayrılanlar gibi kendilerine verilen askerlikten ayrılma belgesiyle (askeri diploma) yurttaşlık hakkına ve geçerli evlilikler yapabilme hakkı olan *conubium*'a sahip olurdu[92]. Diğer ayrıcalıklarla ilgili kaynaklarda açık bir bilgi söz konusu değildir.

*Missio ignominiosa* ile askerlikten ayrılanlar ise işledikleri suçlar nedeniyle hiçbir hakka sahip olmaksızın askerlikten çıkarılanlardı[93].

D. 4916, 13, 3 *Macer II de re militari ignominiosa causa est, cum quis propter delictum 87acramento solvitur. Et is, qui ignominia missus est,…*

'*missio ignominiosa* ile askerlikten ayrılanlar ise işledikleri bir suç nedeniyle, onursuz olarak askerlikten çıkarılanlardır…'

## 2. Askerliğin Sona Ermesinin Sonuçları

Bu bağlamda üç sonuçtan söz edilmelidir. Emeklilik İkramiyesi, askerlikten ayrılanlara tanınan hakların (vatandaşlık, conubium ve evliliklerinden doğan çocuklara vatandaşlık tanınması) ve emeklilere tanınan imtiyazlar.

*Augustus* Döneminde askerlik görevini bitirenlere ya bir miktar para ödenir (*missio nummaria*) ya da bir miktar toprak verilirdi (*missio agraria*).

*Missio nummaria* ilk defa *Augustus* tarafından emeklilere verilmeye başlanmıştır. Lejyonerler için 12 000 Sesterz olan bu ikramiye Muhafızlar içinse 20 000 Sesterz olarak belirlenmişti[94]. Ancak İmparator daha üst rütbeli olan asker ve subaylara daha yüksek miktarlarda ikramiye verebilirdi.

*Suetonius, Augustus,* 49, 2

*Quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorum praemiorumque formulam adstrinxit definitis pro gradu cuiusque et temporibus militiae et commodis missionum,*

'*Askerlerine rütbelerine veya görevlerini yerine getirmelerine göre belirlenecek bir ödül vererek onları emekli ederek onların ne uzun görev süreleriyle ne de terhis edilmemek nedenleriyle huzursuzluk çıkarmalarını engellemiştir*[95].'

---

92 Marquardt,, s.545.

93 Marquardt,, s.553.

94 Marquardt, s.545.

95 *Suetonius, Augustus*, 49, 2, in: (Überstz Stahr), s.148-149.

*Missio agraria* ise Cumhuriyet döneminin sonlarından beri var olan ve *Augustus* tarafından da devam ettirilen diğer ikramiye biçimiydi[96]. Ancak verilen toprakların askerlerin emekli oldukları birliklerinden uzakta olması ve verilen toprağın kalitesiz oluşu emeklilik ikramiyesi olarak *missio nummaria*'nın daha revaçta olmasına neden olmuştur[97].

Roma'da askerlik hizmetinden onurlu olarak ayrılan (*missio honesta)* yabancı askerlere emeklilikle birlikte üzerinde adı, hangi birlikte görev yaptığı ve hangi rütbede olduğu yazılan bronz bir diploma verilirdi[98].

Bu diploma ile askerler Roma yurttaşlığıyla birlikte *ius civile*'ce geçerli sayılan evlilikler yapma hakkı olan *conubium*'u[99]. ve yurttaş olmadan önce yapmış olduğu evliliklerden doğan çocuklarının hukuken tanınması[100] haklarından bazılarını veya hepsini kazanırdı.

Roma'da askerlikten emekli olanlar için iki türlü imtiyaz (*immunitas*) söz konusuydu. Vergi muafiyetine ilişkin imtiyaz (*immunitas omnium rerum*) ve kamu yükümlülüklerinden muafiyet imtiyazı (*vocatio munerum*)[101].

Bu bağlamda *missio honesta* ile emekli olan emekliler yaşamları boyunca taşınmazlara ilişkin vergilerin bazılarından muafiyet tanınmıştı.

D. 49, 18, 2, 1 Ulpianus III opin.

*Vectigalia et patrimoniorum onera sollemnia omnes sustinere oportet*

'Gümrük vergileri ve diğer alışıldık taşınmaz vergilerini onlardan almamalısınız'

Bunun dışında *munera patrimonii* olarak adlandırılan her Roma yurttaşının yükümlü olduğu, yol yapım çalışmalarına katılmak, seferberlik halinde kullanılacak hayvanları beslemek ve seyahat eden memurları misafir etmek gibi yükümlülüklerle bazı karşılıksız memuriyetler ve bir kısım vasilik görevlerinden de muaftılar[102].

---

96 Sander, Das recht, s.167.

97 Wesch-Klein, s.188.

98 Marquardt, s.546.

99 Marquardt, s.545.

100 Sander, Das recht, s.164.

101 Sander, Das recht, s.164.

102 Sander, Das recht, s.204; Bkz. D.49, 18, 2 *Ulpianus* Karş. *Suotenius, Titus Flavius Vespasianus*, 8: in: (Überstz Stahr), s.507.

Bunun dışında *missio honesta* ile emekli olan askerlere (*honestiores*) emekliyken işledikleri suçlardan dolayı onursuzlaştırıcı cezalar olarak sayılan, maden ocağında çalışmak, kürek cezası, vahşi hayvanlarca savaşmak ve sopa cezası verilemezdi.

D. 49, 18, 1 *Arrius Menander III de re militari*

*Veteranorum privilegium inter cetera etiam in delictis habet praerogativam, ut separentur a ceteris in poenis. nec ad bestias itaque veteranus datur nec fustibus caeditur.*

'Emeklilere tanınan imtiyazlar aynı zamanda onların işledikleri suçlardan dolayı başkalarının aldıkları cezaları almamalarını da kapsar. Buna göre bir emekli (veteran) ne hayvanlarla dövüşmeye ne de sopa cezasına çarptırılabilir'

## SONUÇ

Roma Hukukunda *Principatus* Dönemiyle milis ordusundan kalıcı orduya geçilmesiyle birlikte askerlik bir meslek olarak kabul edilerek askerlerin tâbi oldukları yeni bir hukukî kurallar manzumesi ortaya çıktı.

Bu bağlamda oy verme hakkı ve yurttaşlıkla sıkı bağlantısı olan zorunlu askerlik yükümlülüğü başlarda sadece özgür, Roma yurttaşı ve belirli bir mal varlığına sahiplerce üstlenebilen bir görev iken ilerleyen zamanlarda ordunun *proletarii* sınıfına açılması ve yabancılardan oluşan *Auixilia* birliklerinin ordunun içinde yer almasıyla daha kozmopolit bir ordu yapısı ortaya çıktı.

Buna rağmen *Principatus* Dönemini başlatan ilk *princeps Augustus*'un Cumhuriyet Dönemindeki bir çok uygulamayı da devam ettirdiğini görürüz. Örneğin rahiplerin askerlikten muaf olmasında olduğu gibi.

Askerlikten yasaklı olan köleleri orduya almamış, azatlıları da diğer birliklerle karıştırmayarak sadece azatlılardan oluşan, itfaiye ve sınır muhafızlığı yapan birlikler kurmuştur.

Askerliğe girişle birlikte Roma yurttaşlığı tanınması suretiyle yurttaşlık durumunda hem de azat edilmek suretiyle özgürlük durumunda değişiklik olmaktaydı. Aile durumunda ise her hangi bir değişiklik söz konusu değildi.

Askerlerin ekonomik durumları ve hakları bağlamında *Principatus* Dönemi'nde göze çarpan yenilikler arasında özellikle *Augustus*'la başlayan uygulamalar önemlidir. Örneğin imparatorun iktidarını sağlamlaştırmak üzere askerlere düzenli yüksek maaş ödenmesi, tahta geçiş, evlat sahibi olmak, doğum günü gibi önemli günlerde bahşişler dağıtılması bunlar arasındadır.

Yine bu dönemde Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından beri emeklilik ikramiyesi olarak askerlere bir miktar toprak verilmesi uygulaması olan *missio agraria*'nın yanı sıra bir miktar paranın emekli ikramiyesi olarak askerlere ödenmesi anlamına gelen *missio nummaria* uygulaması da yaygınlaşmıştır. Bunlara ek olarak asker emeklilerine (*veteranii*) bazı vergilerden ve kamu yükümlülüklerinden muafiyet biçiminde ortaya çıkan imtiyazlar da *Principatus* Dönemi'nde sıklıkla tanınmıştır.

Sadece asker kişilerin işleyebildikleri suçlar olan firar (*desertio*), emre itaatsizlik, düşmana kaçmak (*transfugio*) ve casusluk (*exploratores*) suçları ağır cezalarla cezalandırılıyordu.

Roma'da Principatus Dönemi'nde askerlik üç şekilde sona eriyordu. İlk olarak onurlu sona erme biçimi olan ve emekliliğe bağlı her türlü hakkın alınabildiği *missio honesta* ile askerlik sona erebilirdi. İkinci sırada bedenî veya ruhî olarak askerlik görevinin gereklerini sağlayamayacak durumda olanlar için söz konusu olan ve onurlu biçimde emekli olanlara tanınan hakların tamamını kazandırmayan emeklilik biçimi *missio causaria* ve son olarak işledikleri suçlardan dolayı ordudan atılanların oluşturduğu emeklilikle bağlantılı herhangi bir hak kazanamayanların oluşturduğu *missio ignominiosa*.

*Principatus* Döneminde Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından beri emeklilik ikramiyesi olarak askerlere bir miktar toprak verilmesi uygulaması olan *missio agraria*'nın yanı sıra bir miktar paranın emekli ikramiyesi olarak askerlere ödenmesi anlamına gelen *missio nummaria* uygulaması da yaygınlaşmıştır. Bunlara ek olarak asker emeklilerine (*veteranii*) bazı vergilerden ve kamu yükümlülüklerinden muafiyet, bazı cezaların verilmemesi biçiminde ortaya çıkan çeşitli imtiyazlar da tanınmıştır.

## KAYNAKÇA

**Bähr, Ch. F.:** *legio*, in: Paulys RE, Bd.4. Stuttgart 1846, s.856-868.

**Bleicken, J.:** Die Verfassung der Römischen Republik, 7. Aufl., Paderborn 1995.

**Callies, H.:** Die fremden Truppen im römischen Heer des Prinzipats und die sogenannten nationalen numeri, in: 45. Bericht der römisch-germanischen Kommision 1964, Berlin 1965, s.130-227.

**Dahlheim, W.:** Die Armee eines Weltreiches: Der römische Soldat und sein Verhältnis zu Staat und Gesellschaft, in: Klio, Bd.74 1992, s.197-220.

**Domaszewski, A.:** Die Randordnung des Römischen Heeres, Bonn 1908.

**Fröhlich, F.:** Die Gardetruppen der römischen Republik, Aarau 1882.

**Gardthauausen, V.:** Augustus und seine Zeit; Band 1 Teil 1, Leipzig 1891.

**Herz, P.:** Flottenwesen. In: Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike Bd. 4, Stuttgart, Weimar 1998, s.558-572.

**Jung, J.H.:** Die Rechtsstellung der römischen Soldaten ihre Entwicklung von den anfängen Roms bis auf Diokletian, in: Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW) II. Bd. 14, Berlin 1982, s.882-1013.

**Karadeniz- Çelebican, Ö.:** Roma Hukuku, 13.. Bası Ankara 2008.

**Kaser, M.-Hackl, K.:** Das römische Zivilprozessrecht, 2. Aufl., München 1996.

**Kunkel, W.:** Die römische Juristen-Herkunft und soziale Stellung, Unveränd. Nachd. Von 2. Aufl.1967, Köln 2001.

**Labitzke, M.:** *Marius*-Der verleumdete Retter *Roms,* Münster 2012.

**Le Bohec, Y. (Überstz. Bertrand-Dagenbach, C.):** Die römische Armee, Stuttgart 1993.

**Marquardt, J.:** Römische Staatsverwaltung, Bd.2, Leipzig 1876.

**Mommsen, T.:** Die Gardetruppen der römischen Republik und der Kaiserzeit (1879), in: Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen, Bd.6, Berlin 1910, s.1-19.

**Mommsen, T.:** Die Conscriptionsordnung der römischen Kaiserzeit (1884), in: Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen, Bd.6, Berlin 1910, s.20-117.

**Mommsen, T.:** Römische Staatsrecht, Band 3 Abt.1, Leipzig 1887.

**Mommsen, T:** Römisches Strafrecht, Leipzig, 1899.